

Admiral flote
BRANKO MAMULA

Formiranje armija bilo je neposredno u funkciji pokretanja i vođenja ofanzivne strategijske operacije

Današnja rasprava o konstituiranju ratnih armija i o njihovoj ulozi u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog rata i revolucije, kao i više sličnih skupova koji su prethodili i koji će uslijediti, sastavni je dio sveobuhvatnog programa radnog obilježavanja četrdesete godišnjice pobjede nad fašizmom. To je ujedno i četrdesetogodišnjica zajedničkog življenja naših naroda i narodnosti u miru i mirnoj izgradnji.

Ovim naučnim skupom obilježavamo veliku pobjedu koju smo izvojevali u ratu, pobjedu koja je imala i koja će imati trajan utjecaj na historijske tokove i preobražaje naše zemlje i značajan utjecaj na jednu epohu suvremenog svijeta.

U kontekstu takve ocjene historijskog značaja našeg narodnooslobodilačkog rata, kao sinteze narodnooslobodilačkog i revolucionarnog rata, mi ćemo danas raspravljati o konstituiranju i ulozi armija u njegovoj strategijskoj koncepciji. Time, u stvari, implicite vrednujemo ulogu revolucionarnih oružanih snaga kao jednog od odlučujućih faktora pobjedonosnog završetka narodnooslobodilačkog rata, ničim ne zapostavljajući utjecaj svih drugih relevantnih društvenih faktora, a prije svega vodeće društvene snage — Komunističke partije Jugoslavije.

Prvi, odnosno vojnonaučni cilj današnje rasprave mogli bismo definirati kao namjeru da doprinesemo svestranom naučnom rasvjetljavanju strategijske uloge armija u ostvarivanju ciljeva narod-

nooslobodilačkog rata i revolucije, sagledavanju uvjeta njihovog nastanka, njihovih svojstava, organizacijske strukture koja je izgrađivana u procesu borbe, te načina izvođenja priprema operacija za konačno oslobođenje zemlje i načina upotrebe strategijskih grupa-cija. Time bismo željeli kompletirati sliku stvaranja naših oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu, neposredno doprinoseći daljnjoj izgradnji naučne teorije ratne vještine našeg narodnooslobodilačkog rata.

Težnja nam je da i u ovoj raspravi ukažemo na ona ratna iskustva i pouke koje su bitne za našu koncepciju općenarodne odbrane i društvene samozaštite, jer ona nije ništa drugo nego stvaralačka primjena tih velikih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata u našim, suvremenim uvjetima, kako je Tito često isticao. Drugim riječima, ta iskustva imaju veliki i trajan značaj za našu odbrambenu koncepciju i strategiju, i moramo ih uvijek i iznova vrednovati suglasno promjenama općih i posebnih uvjeta epohe. Također, moramo im prilaziti historijski i razvojno, suglasno marksističkom dijalektičkom metodu. Nema sumnje da će kazivanja neposrednih kreatora i aktera u svim prijelomnim događajima biti od velike koristi za kompletiranje te slike i za utvrđivanje naučne istine o ovoj, izuzetno značajnoj temi.

Drugi cilj današnje rasprave možemo označiti kao aktualno-politički. Jer, u suvremenim međunarodnim okolnostima i u proturječnim unutarnjim ekonomskim i političkim uvjetima pitanja odbrane nezavisnosti, integriteta i ustavnog poretka naše zemlje postavljaju se sa svom svojom ozbiljnošću.

Razdoblje od četiri decenije bez tzv. velikog rata je rijetko u novijoj svjetskoj i u našoj nacionalnoj historiji. Može se reći da je to najveća tekovina pobjede progresivnih i demokratskih snaga u drugom svjetskom ratu, pobjede kojoj je i Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije dala svoj veliki doprinos, razumije se, srazmjerno njezinim mogućnostima, koje su bile određene veličinom zemlje, brojem stanovnika i specifičnim okolnostima u kojima se naša zemlja našla nakon potpunog porobljavanja Evrope. O tom doprinosu svoj sud su dali historija, istaknuti državnici i rukovodeći ljudi drugog svjetskog rata i suvremenog svijeta. Da spomenem samo izjavu feldmaršala Harolda Aleksandera, glavnokomandujućeg savezničkih snaga u Italiji. Prilikom svoje prve posjete našoj zemlji, u februaru 1945. godine, on je, između ostalog, rekao da je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije jedina saveznička vojska u Evropi koja na svojoj teritoriji drži samostalan strategijski front i koja vodi samostal-

ne operacije pod komandom svog vrhovnog komandanta, maršala Tita. Ta konstatacija uvaženog savezničkog komandanta govori ne samo o činjenici da smo vlastitim snagama oslobodili zemlju već i o tome da je naša armija u to vrijeme već bila sposobna da primi ulogu spona između zapadnog i istočnog fronta, držeći samostalan front na Balkanu kao južni dio savezničkog obruča, koji se sve više stezao oko njemačke tvrđave.

Poznato je, i u historiji više puta potvrđeno, da je prostor Balkana izuzetno značajan za evropsko ratište. Hitler je još krajem 1942. godine tvrdio da se njemačka evropska tvrđava brani na Balkanu. To svoje mišljenje nije ni kasnije promjenio, što je jasno pokazao odlukom da konsolidira front na Balkanu i da ga najupornije brani u vrijeme kada su već savezničke trupe, i sa istoka i sa zapada, izbile na njemačke granice. Otuda je i razumljivo što je protiv naših snaga bilo angažirano gotovo dvostruko više njemačkih snaga nego prema savezničkim snagama u Italiji. Te činjenice, s jedne strane, nedvosmisleno pokazuju da su nas Nijemci kao protivnika maksimalno uvažavali, a s druge strane, uvažavanje naše samostalne strategijske pozicije od saveznika, u vrijeme kada smo sa njima uspostavili i fizičku vezu, značilo je, napokon, priznanje i za sve ranije velike pobjede. Ta i takva naša samostalna politička i strategijska pozicija u drugom svjetskom ratu pokazaće se kasnije kao ishodište naše političke filozofije nesvrstavanja i nezavisne vanblokovske odbrambene politike i doktrine koja računa, prvenstveno, a osloncem na vlastite snage.

Takav naš međunarodni politički i vojnostrategijski položaj u poratnom periodu veoma je dobro uočio i na slikovit način anticipirao sovjetski književnik i ratni dopisnik Ilja Erenburg, u oktobru 1944. godine, kada su se naše jedinice susrele s jedinicama Crvene armije na našim istočnim granicama. On je konstatirao da Jugoslavija nije bila epizoda drugog svjetskog rata — kako su Nijemci očekivali i kako su se događaji odvijali u ranijoj historiji naših naroda. Ilja Erenburg je zapisao: »Kad se svrši rat, Jugoslavija će na mirovnu konferenciju doći ne kao komordžija već kao izviđač! Ona ... je izvojevala i novo, časno mjesto u poslijeratnoj Evropi.« Mi tome, s pravom, možemo dodati — ne samo u Evropi nego i u čitavom svijetu. Ove historijske činjenice su dobro poznate, pa utoliko čudnije i anahronije zvuče i djeluju neki aktualni napisi o završnom periodu rata u Evropi, inspirirani težnjom da umanje našu ulogu i doprinos u zajedničkoj borbi protiv fašizma. Neke snage u svijetu, rukovodeći se pragmatsko-političkim pobudama, pokušavaju mje-

njati ili čak negirati historijske činjenice. Razumije se, to može da šteti samo njima, jer se nitko iole obavješteniji ne može time obmanuti.

O značaju formiranja armija i njihovoj strategijskoj ulozi ne bih detaljnije i iscrpnije govorio, pored ostalog i zato što ne želim ograničiti učesnike ovog skupa u izboru pitanja za raspravu, ali bih istakao nekoliko, po mom sudu, značajnijih činjenica.

Prva činjenica, a rekao bih i osnovna premisa od koje treba poći, jeste originalan put i način stvaranja oružane sile naše revolucije.

Druga činjenica jeste da je organizaciono izrastanje jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije od prvih partizanskih odreda do strategijsko-operativnih grupacija — armija, o čemu danas raspravljamo, bilo u neposrednoj vezi sa oblicima oružane borbe u pojedinim etapama narodnooslobodilačkog rata i revolucije, a što je ovisilo od općih uvjeta na našem ratištu i stanja svih relevantnih faktora narodnooslobodilačke borbe.

Već u avgustu 1941. godine, u članku »Zadatak Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«, objavljenom u *Biltenu* broj 1 Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije, Tito je ukazao da treba »pri izvođenju krupnih operacija stvarati prema potrebi, od više partizanskih odreda, krupne vojne jedinice«. Taj stav je oživotvoren u historijskim odlukama o formiranju Prve proleterske brigade, krajem 1941, o formiranju divizija i korpusa Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije krajem 1942. godine i, konačno, odlukom o formiranju operativnih grupa i armija.

I letimičnom analizom tih Titovih stavova može se uočiti da ni u najtežim strategijskim uvjetima, kao što su bili oni krajem 1941, kada su se naše snage morale povući iz Srbije, i u prvoj polovini 1943. godine, kada su se odigrale dvije najveće i prijelomne bitke — na Neretvi i Sutjesci, Tito nije ni pomišljao da snižava dostignuti nivo vojne organizacije.

Problem djelovanja krupnih vojnih jedinica u otežanim strategijskim i operativnim uvjetima Vrhovni štab je riješavao odgovarajućim načinom upotrebe tih jedinica — originalnom ratnom vještinom. Naše krupne regularne jedinice i u takvim uvjetima dejstvovale su na partizanski način, što je rijetkost u historiji partizanskog ratovanja i ratovanja uopće. Takav način upotrebe krupnih jedinica (divizija i korpusa) omogućio je ne samo njihov opstanak već i njihovu maksimalnu efikasnost u dejstvima i to pretežno u ofanzivnim.

Posmatrajući u cjelini razvojni put naše revolucionarne armije, jasno se uočava stalno usavršavanje organizacijske strukture Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije od nižih ka višim oblicima, pri čemu je kao konstanta ostala teritorijalna komponenta u obliku narodnooslobodilačkih partizanskih odreda. Isto tako, uočljivo je da je trend razvoja organizacijskih oblika bio podudaran s trendom razvoja ratne vještine. Formiranje armija bilo je u neposrednoj funkciji organiziranja i vođenja ofanzivne strategijske operacije, konkretnije njezine druge etape (od sremskog fronta do konačnog oslobođenja zemlje). Ali, ni u toj etapi nije izostala praksa kombiniranja oblika vojne organizacije i načina upotrebe oružanih snaga u cjelini.

S tim u vezi je i slijedeća činjenica, o kojoj želim da kažem nekoliko riječi. Naše četiri armije, koje su formirane u razdoblju od 1. januara do 2. marta 1945. godine, bile su osposobljene da vode frontalna dejstva i operacije koje su bile tipične za drugi svjetski rat. Pored toga, mi smo iza fronta, u pozadini neprijatelja, imali više od jedne četvrtine naših snaga, što je našim operacijama davalo svojstvo svojevrsnih kombiniranih operacija. U tim kombiniranim operacijama mogli smo, usprkos nedostatku najsuvremenije tehnike, staviti pod istovremeni udar čitavu odbrambenu zonu njemačke Druge oklopne armije i dijelova njemačke Grupe armija »E«, koji su se uspjeli izvući ispod udara operativne grupe korpusa u centralnom dijelu zemlje.

Osim toga, naše snage su bile angažirane ne samo u pozadini neprijatelja nego i u vlastitoj pozadini. U našoj pozadini dejstvovala je već pomenuta grupa korpusa u centralnom dijelu zemlje i Korpus narodne odbrane Jugoslavije. Na velikom dijelu ratišta snage su bile izmiješane, a frontovi izukršteni. Dakle, nije se tu radilo o frontu kao zamišljenoj liniji dodira suprotstavljenih snaga, o frontu shvaćenom u klasičnom smislu te riječi, već o brojnim frontovima na našem ratištu. Razumije se da takvu sliku operacija može stvoriti samo ona armija koja ratuje na vlastitoj teritoriji i uz najširu podršku i pomoć svoga naroda. To iskustvo je od kapitalnog značaja za našu suvremenu koncepciju i doktrinu općenarodnog odbrambenog rata.

Zahvaljujući takvoj organizacijskoj strukturi oružanih snaga i takvoj koncepciji njihove strategijske upotrebe, strategijski manevar u završnim operacijama bio je veoma složen. Obuhvatao je, istovremeno, tri oblika manevra: proboj fronta, dvostruki duboki obuhvat i udar iz pozadine kao kvalitativno nov oblik manevra.

Iz navedenih činjenica moguće je izvesti neke zaključke o ulozi armija u strategijskoj koncepciji narodnooslobodilačkog rata a i pouke za našu suvremenu teoriju i praksu ratne vještine.

1. Formiranjem armija kao operativno-strategijskih grupacija i formiranjem Jugoslavenske armije kao stalne vojne organizacije, stvorene su mogućnosti za poduzimanje strategijskog napada u uvjetima već ostvarene strategijske inicijative, a to znači i za nametanje odlučujuće bitke i traženje rješenja sukoba na vojnom planu. To je bio nužan uvjet da se obezbijede do tada već postignute tekovine revolucije, teritorijalna cjelovitost zemlje i osnove da se na diplomatskom planu ostvari državni kontinuitet, a na određen način i kontinuitet vlade, usprkos činjenici da je došlo do temeljne društvene transformacije, što je jedinstven slučaj u modernoj političkoj historiji.

2. S obzirom na poznate kontroverze u okviru savezničkih odnosa i odnosa pojedinih saveznika prema nama i prema snagama kontrarevolucije u našoj zemlji, samo je snažna armija mogla obezbijediti uvjete da sami odlučujemo o svom unutarnjem uređenju i da trajno zadržimo neovisnu spoljnopoličku poziciju.

3. Rezultati koje smo ostvarili na bojnopolju bili su odlučujući činilac, na vojnom planu — za kidanje lanca strategijskog okruženja zemlje od fašističkih sila Osovine i njihovih satelita, a na političkom planu — izolacije, pa i kod saveznika u dužem periodu.

4. Odnos napada i odbrane u kombiniranom obliku oružane borbe pokazao se u sasvim drugačijem svjetlu nego u klasičnom, frontalnom. Za strategijski napad u frontalnom obliku neophodan je, kao što je poznato, odnos snaga oko 3:1 u korist napadača, dok u kombiniranom obliku taj odnos može biti obrnut, pa čak i nepovoljniji. U napadnim operacijama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, na operativnom nivou taj odnos je ponekad bio i veći od 5:1 u korist neprijatelja, pa to ipak nije smetalo mnogim našim operativnim sastavima da mjesecima budu u neprekidnoj ofanzivi.

5. Za strategijsku ofanzivnu operaciju pokazalo se neophodnim grupisanje i centralizacija snaga i komandovanja na najvišem nivou. U prethodnim fazama, kada su vođena ofanzivna dejstva na nižim nivoima, to nije bilo neophodno, pa je bilo moguće ostvarivati strategijsko komandovanje na manje-više direktivan način i decentralizirano.

6. Strategijskom operacijom za konačno oslobođenje zemlje obuhvaćena je, praktički, čitava teritorija Jugoslavije. Izvedena je snagama iz svih krajeva naše zemlje objedinjenim u strategijskim

grupacijama. Na taj način se u završnici rata pokazalo da samo jedinstvene oružane snage u jedinstvenoj oružanoj borbi na čitavom prostoru Jugoslavije mogu izvojevati konačnu pobjedu, isto kao što se na političkom planu pokazalo da je samo politički pokret općejugoslovenskog karaktera imao objektivne šanse da ostvari svoje političke ciljeve.

Sva navedena, i mnogobrojna druga iskustva, imaju aktualan i trajan značaj, i mi ih uzimamo u obzir i ugrađujemo u naša suvremena doktrinarna rješenja. To znači da iskustva iz narodnooslobodilačkog rata u cjelini stvaralački primjenjujemo u našoj suvremenoj koncepciji i doktrini općenarodnog odbrambenog rata, saobrazno novim uvjetima koji su bitno drugačiji od onih u drugom svjetskom ratu. Narodnooslobodilački rat i iskustva iz njega ostaju trajno ishodište naše suvremene vojne misli i prakse. Zbog toga je od posebnog značaja da se i u današnjoj raspravi, i uvijek kada se za to pruži prilika, ne samo podsjećamo na ta iskustva, nego da ih i promišljamo sa stanovišta njihove moguće primjene u suvremenim uvjetima.

*

Kao što je poznato, u međunarodnim okvirima kriza se zaoštrava, oscilirajući povremeno u kraćim periodima od izvjesnog smirivanja do tačke kulminacije koja dodiruje ratno stanje. Suvremeni svijet živi u strahovitom grču ophrvan mnogobrojnim proturječnostima koje prijete da izazovu erupciju upotrebe ogromno narasle vojne sile i svih drugih oblika nasilja. Čovjek je došao u posjed takvih moći o kojima nikada nije ni sanjao u svojoj dugoj historiji. Na žalost, moramo konstatirati da i danas, čak više nego u prošlosti, čovječanstvo upotrebljava proizvode svoga uma prvenstveno u destruktivne svrhe. Svjedoci smo činjenice da nadmetanje u naoružavanju svakim danom dobija sve veće razmjere i gubi svaki racionalni smisao.

Ako se takav trend nastavi, izvjesno je da će svijet doći ubrzo na sudbonosnu raskršnicu s koje će morati da krene ili putem samouništenja, ili putem organiziranja stabilnije i pravednije svjetske zajednice. Kojim će putem krenuti zavisi, naravno, najviše od onih koji raspolažu najvećom moći. Ali zavisit će to i od malih naroda i država, od njihove konstruktivne miroljubive politike i njihove odbrambene sposobnosti. U tom kontekstu pitanje efikasnosti naše odbrane postavlja se ne samo kao pitanje našeg opstanka, kao pitanje očuvanja nacionalnog, socijalnog i svakog drugog identiteta svih

naših naroda i narodnosti već i kao pitanje našeg doprinosa pozitivnom razvoju svjetskog političkog procesa. Time postaju značajnija i naša originalna ratna iskustva, koja su se u drugom svjetskom ratu pokazala kao kvalitativno nova u ratnoj vještini i koja su dobila naknadnu verifikaciju u mnoštvu suvremenih narodnooslobodilačkih i revolucionarnih ratova u okvirima svjetske antikolonijalne revolucije. Stoga se reafirmiranje i revaloriziranje tih iskustava postavlja ne samo kao vojno, nego i kao prvorazredno političko pitanje od najšireg značaja — daleko izvan granica naše zemlje.

Svjedoci smo da i u našem unutarnjem razvoju nailazimo na velike teškoće. One se ispoljavaju u ekonomskoj, političkoj, pa i u idejnoj sferi. U tom kontekstu sve su češći pokušaji degradiranja, pa i negiranja nekih bitnih tekovina revolucije. Zbog toga je veoma važno da Titovi saborci, njegovi neposredni suradnici u revoluciji, kako u njezinom oružanom dijelu tako i u poslijeratnom razvoju, neprekidno ispoljavaju zainteresiranost za njezino daljnje razvijanje i za odbranu. U tom smislu, od izuzetnog je značaja da se na različite načine, pa i ovim putem, ispoljava jedinstveno i zajedničko političko i vojnoteorijsko djelovanje generacije starih revolucionara i poslijeratnih generacija starješina naše armije, inspirirano ciljevima odbrane tekovina revolucije, što je, bez sumnje, najviši zajednički interes svih naših naroda i narodnosti i svih radnih ljudi i građana naše zemlje.